

Globalization and Legal Consciousness¹ (โลกาภิวัตน์และนิติสำนึก²)

Professor David M. Engel

Law School, State University of New York at Buffalo (UB), USA.

"กฎหมายอยู่ที่ไหน แล้วเราควรจะมองไปที่ตรงไหน "

การค้นหากฎหมายในสังคมได้สังคมหนึ่ง อย่างเช่นในประเทศไทย หรือ อเมริกา นักศึกษาและอาจารย์ด้านกฎหมายส่วนใหญ่ จะค้นหากฎหมายในตำรากฎหมาย เรียกว่ากฎหมายในหนังสือ (Law in books) หรือว่าเราควรจะค้นหากฎหมายในรัฐสภา เพราะเป็นว่าเป็นสถานที่ที่ผลิตกฎหมายออกมา แต่ บางคนบอกว่าเราควรค้นหากฎหมายในศาล เพราะศาลเป็นสถานที่ที่ผู้พิพากษาใช้กฎหมายในการตัดสินคดีต่างๆ ในขณะนิติศาสตร์เรามักใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษากฎหมายในหนังสือ ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น ประมวลกฎหมายพราชาบัญญัติ รัฐธรรมนูญ พระราชกำหนด รวมทั้งความคิดเห็นของผู้พิพากษา และนักวิชาการด้วย และมักคิดตอบค่าถามເຂົາເອງວ່າ กฎหมายທີ່ແທ້ຈິງນັ້ນຍູ້ໃນหนังสือ สถาบันทางกฎหมาย และสถาบันทางเมือง

แหล่งที่มาของกฎหมาย

ในการนี้จึงอยากรู้ว่าถึงแหล่งที่จะค้นหากฎหมายได้อีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งที่กฎหมายเข้ามามีบทบาทกับผู้คนในสังคม เช่น ในบ้าน หมู่บ้าน ตลาด ที่ทำงาน รวมทั้งบริเวณข้างถนนด้วย ยกตัวอย่างเช่น หลังจากที่มีพายุ

¹ การบรรยายพิเศษเนื่องในโอกาสเข้ารับนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปีการศึกษา 2553 ณ ห้องประชุมชั้น 2 สำนักบริการเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ITSC) วันที่ 21 มกราคม 2554

² การรับรู้กฎหมายในงานวิชาการบางชิ้นใช้คำแปลว่า นิติสำนึก

ที่มีจะ เจ้าของบ้านออกมากาวาดที่มีจะออกจากหน้าบ้านเพื่อให้มีที่จอดรถ และพาก
เข้าจะ โกรธมากถ้ามีใครเอกสารมาจอดตรงนั้น เขาจะ เอาเก้าอี้มาวางไว้เพื่อไม่ให้
ใครมาจอดรถ คุณคงนึกภาพออกว่า เขาจะ ทำยังไงถ้าคนไม่ทำตามประเพณีนี้
ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นอีกที่หนึ่งที่ เราจะ ค้นหากฎหมายได้ แต่ไม่ใช่กฎหมายที่อยู่
ในหนังสือ ดังนั้น เราควรจะ ศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับความคิดและพฤติกรรมใน
ชีวิตประจำวันของคนธรรมชาติ ทั่วไป

นักวิชาการด้านกฎหมายกับสังคมพยาบาลที่จะตอบคำถามที่ว่า
"กฎหมายอยู่ที่ไหน" โดยพิจารณาสิ่งที่อยู่นอกเหนือกฎหมายในหนังสือ การ
ทำงานของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านกฎหมาย รวมทั้งสถาบันทางกฎหมาย
ต่างหันไปศึกษากฎหมายในมุมกว้างพิจารณาทุกๆ ส่วนของสังคม ศึกษาเกี่ยวกับ
ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของคนธรรมชาติ เพราะกฎหมายส่วนมากมี
จุดประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองลงโทษหรือป้องปารามคนธรรมชาติ เป็นสิ่งสำคัญ
มากที่จะต้องทราบว่ากฎหมายมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนกลุ่มนั้นอย่างไร
 เพราะจะชี้ให้เห็นอยู่กับคนธรรมชาติว่าจะใช้กฎหมายหรือไม่ในการเรียกร้องการใช้สิทธิ
 หรือการปฏิบัติตามข้อบังคับของกฎหมาย จำเป็นที่จะต้องเข้าใจว่าพากเขา
 ตัดสินใจอย่างไร จะใช้กฎหมายหรือไม่ หรือไม่อย่างไร หรือเมื่อไหร่ที่เข้าไม่ได้
 คิดถึงกฎหมายเลย ถ้าเราศึกษากฎหมายในหนังสืออย่างเดียว เราจะไม่เข้าใจว่า
 ทำไมกฎหมายมีผลตอกันในสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ตัวอย่างที่น่าสนใจ คือ ในปี 2463 ประเทศไทยมีการปฏิรูประบบ
กฎหมาย ในขณะนั้นพากเข้าต้องการปรามกฎหมายครอบครัวใหม่ รัฐมนตรี
 กระทรวงยุติธรรมจึงมีคำถามว่า "ทำไมเราจะต้องเสียเวลาเขียนกฎหมายใหม่
 ขึ้นมา ในเมื่อมันมีกฎหมายที่ดีมากพัร้อมอยู่แล้ว ลิงที่เราจะต้องทำคือนำ
 กฎหมายนั้นมาเรียบเรียงขึ้นใหม่ และแปลเป็นภาษาของเราเท่านั้น ปราม
 กฎหมายสวิสเซอร์แลนด์เป็นกฎหมายที่ดี ผมต้องการนำมาใช้ทั้งหมด ถ้าต้อง
 ถูกถียงกันทุกมาตราว่าอันไหนเหมาะสมสมก็คงไม่มีวันจบสิ้น เพราะจะนั่นควรเอา

มาใช้ทั้งหมด ผลก็คือในปี 2463 ตุรกีและสวิสเซอร์แลนด์ มีประมวลกฎหมาย
ครอบครัวที่เหมือนกัน”

แต่เป็นที่น่าสังเกตหรือไม่ว่ากฎหมายครอบครัวของทั้ง 2 ประเทศนี้จะมี
ผลเช่นเดียวกัน คำตอบก็คือ ไม่เหมือนกันอย่างแน่นอน เพราะวัฒนธรรมและ
โครงสร้างทางสังคมของทั้ง 2 ประเทศนี้ต่างกันอย่างสิ้นเชิง ตุรกีมีพลเมือง
มากกว่าสวิสเซอร์แลนด์เกือบ 10 เท่า และมีพื้นที่มากกว่าถึง 20 เท่า ประชากร
ในตุรกีเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่ในสวิสเซอร์แลนด์นับถือ
ศาสนาคริสต์ นิกายคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ตุรกีแบ่งเป็น 2 กลุ่มชาติพันธุ์
คือชาวเติร์ก 80 % และชาวเคิร์ด 20% ส่วนสวิสเซอร์แลนด์มีกลุ่มชาติพันธุ์และ
ภาษาหลากหลาย นอกจากรากศัพท์ เชรชูสกิจของทั้ง 2 ประเทศยังต่างกันด้วย ทำให้
มั่นใจว่ากฎหมายครอบครัวของตุรกีจะต่างกับสวิสเซอร์แลนด์อย่างแน่นอน
พฤติกรรมทางกฎหมายของสามี ภรรยา ทนายความ รวมทั้งผู้พิพากษาของทั้ง 2
ประเทศจะต้องแตกต่างกัน ถ้าหากศึกษา นักวิชาการด้านกฎหมาย ศึกษาเพียงแค่
กฎหมายในหนังสือ ประมวลกฎหมาย กฎข้อบังคับต่างๆเท่านั้น ก็สรุปได้ว่า
กฎหมายครอบครัวของทั้ง 2 ประเทศนี้ไม่แตกต่างกันเลยซึ่งไม่เป็นจริง

กฎหมายละเมิดของไทย มีประวัติเหมือนกฎหมายครอบครัวของตุรกี
 เพราะกฎหมายละเมิดไทยตอนออกมามากมาย คล้ายกับกฎหมายละเมิดของ
 เยอรมัน แต่ถ้ามองอย่างใกล้ชิดแล้วจะเห็นว่าแตกต่างกันหลายอย่าง ผู้พิพากษา
 ทนายความของไทยและเยอรมันแต่ตัวไม่เหมือนกันและพูดคุณลักษณะ
 ถ้ามองลึกลงไปจะเห็นความแตกต่างด้านศาสนาและวัฒนธรรม การที่ผู้ใต้รับบัดเจ็บ
 จะตัดสินใจฟ้องคดีละเมิดนั้นมีปัจจัยหลายประการ และเช่นเดียวกับคดีที่เกี่ยวข้องกับ
 การได้รับบาดเจ็บ ในศาลไทยและเยอรมันต่างกันทั้งเนื้อหาสาระและจำนวนคดี
 ทำไม่ประสิทผลของกฎหมายจึงต่างกันในสังคมที่ต่างกัน ทั้งๆที่กฎหมายใน
 หนังสือเหมือนกันแทบทั้งหมด แต่การอธิบายถึงความแตกต่างนี้ ผู้เขียนบางท่าน
 ได้อ้างถึงแนวคิดเรื่อง วัฒนธรรมทางกฎหมาย (Legal Culture) ซึ่งแนวคิดนี้จะ

เกี่ยวข้องกับรูปแบบของพฤติกรรมและทัศนคติทางสังคมที่มีต่อกฎหมาย ทั้ง 2 สิ่งนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นซึ่งมีในทุกสังคม วัฒนธรรมทางกฎหมาย อันประกอบด้วย

1. ลักษณะของสถาบันทางกฎหมาย เช่น จำนวนและบทบาทของทนายความ การแต่งตั้งและควบคุมผู้พิพากษา
 2. รูปแบบของพฤษฎิกรรมต่างๆ เช่น อัตราการฟ้องร้อง อัตราจับกุม เป็นต้น
 3. แนวคิดกว้างๆ ของประชาชน เช่น ความคิดเห็นทางสังคม อุดมการณ์ รวมทั้งความนึกคิด

คนส่วนใหญ่กล่าวว่าวัฒนธรรมทางกฎหมายของประเทศต่างๆ มีความแตกต่างกันมาก ไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย เยอรมัน ญี่ปุ่น หรืออเมริกา ที่จริงแล้ว วัฒนธรรมทางกฎหมายของแต่ละประเทศไม่ได้มีเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น เพราะแต่ละประเทศมีวัฒนธรรมและสังคมที่ต่างกัน ดังนั้น วัฒนธรรมทางกฎหมายในจังหวัดเชียงใหม่ แตกต่างไปจากวัฒนธรรมทางกฎหมายในกรุงเทพ นครพนม หรือปัตตานี แม้แต่ในเชียงใหม่เองก็ยังมีวัฒนธรรมทางกฎหมายที่แตกต่างไม่ว่าจะเป็นในเมือง หมู่บ้าน ที่ราบสูง กลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกัน หรือกลุ่มอาชีพที่ต่างกัน เช่น ครู พ่อค้า พนักงานธนาคาร นักธุรกิจหรือชาวนา เพราะฉะนั้น ถ้าต้องการศึกษากฎหมาย ที่อยู่นอกเหนือจากกฎหมายในหนังสือ แล้วจะพบว่าวัฒนธรรมทางกฎหมายจะมีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. มีหลายรูปแบบ เพราะต้องมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่างๆ มากมาย ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว
 2. วัฒนธรรมทางกฎหมายจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังตัวอย่างเช่น ผู้คนในจังหวัดเชียงใหม่มีความคิดและพฤติกรรมทางกฎหมายที่แตกต่างไปจาก 30 ปีก่อน ซึ่งเป็นปีที่ผู้ผลิตและอาจารย์จารุวรรณ แจ้งเกิด เริ่มทำการวิจัย ผู้ผลิตถึงการเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ถึงในภายหลัง

การรับรู้กฎหมาย หรือ Legal Consciousness (นิติสำนึก)

การรับรู้กฎหมายเป็นพาหนะในการตีความใหม่ของวัฒนธรรมทางกฎหมายไทยให้สิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน การรับรู้กฎหมายนั้นไม่ได้มายความเพียงแค่การนึกถึงกฎหมายเท่านั้น แต่รวมถึงกรณีที่เราคิดว่าเข้าอาจจะนำกฎหมายให้แต่เข้าไม่ได้คิดถึงกฎหมายเลย ถ้าต้องการศึกษาถึงการรับรู้กฎหมายในประเทศไทยควรจะทำยังไง

ดร. ดาวิด แมตต์ อาร์เจนติน (David M. Engel) และ อาจารย์จารุวรรณ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผู้บาดเจ็บและคดีที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี 2518 ระบบการบาดเจ็บกับกฎหมายในสังคมเบรียบสมือนพีรามิดในญี่ปุ่น ฐานของพีรามิดประกอบด้วยอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นทั้งหมดในสังคมนั้น และแต่ละชั้นของพีรามิดประกอบด้วยการปฏิบัติต่างๆ ของผู้บาดเจ็บ ยกตัวอย่างเช่น การที่ผู้เสียหายติดต่อกับผู้ก่อเหตุจะอยู่ภายใต้พีรามิดชั้นใกล้ฐาน ชั้นต่อมาคือการที่พูดเข้าได้บีบีซานารีอับคุณกลางอย่างไม่เป็นทางการ เช่น กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ชั้นที่สูงขึ้นมาเป็นการที่ได้ไปแจ้งความกับตำรวจ หรือไปบีบีซานารีอับคุณ ที่ผู้เสียหายไปฟ้องร้องต่อศาล

จะเห็นว่าผู้ที่ได้รับบาดเจ็บส่วนใหญ่ไม่เรียกร้องสิทธิของตนเองเลย สังเกตได้ว่าฐานของพีรามิดว้างกว่าส่วนยอดแหลมเท่าเพราะผู้เสียหายส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการอะไรเลย มีน้อยกรณีขับเคลื่อนจากฐานขึ้นไปถึงยอดของพีรามิด การขับเคลื่อนของกรณี รวมทั้งรูปร่างของพีรามิดขึ้นอยู่กับ Legal Culture และ Legal Consciousness แบบไหนของคู่กรณี งานวิจัยที่จังหวัดเชียงใหม่ได้ศึกษาส่วนของพีรามิด 2 ส่วน คือ ส่วนยอดและส่วนฐาน ส่วนยอดของพีรามิดเราทำการศึกษาที่ศาลจังหวัดเชียงใหม่ และค้นหาทุกสำนวนคดีที่มีความเกี่ยวข้องกับการได้รับบาดเจ็บ และมีการฟ้องร้องกันระหว่างปี 2508-2517 และในช่วงปี 2535-2540 เราได้นับจำนวนคดีและค้นคดีทั้งหมดอย่างละเอียด ส่วนฐานของพีรามิดได้ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ผู้ได้รับบาดเจ็บที่รักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล ผู้ที่

เราสัมภาษณ์ประกอบด้วย ผู้ที่มีภาระรับรู้กฎหมายค่อนข้างสูง รวมทั้งผู้ที่ไม่ได้เป็นนักกฎหมายและไม่คิดที่จะปรึกษาทนายความเกี่ยวกับการบาดเจ็บ เรายังสัมภาษณ์ หลายเรื่อง เช่น ประวัติส่วนตัว ความเชื่อ ประสบการณ์ ทัศนคติที่มีต่อกฎหมาย และความยุติธรรม และให้เขาเล่าเรื่องการบาดเจ็บด้วย เช่น สาเหตุเกิดจากอะไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบ และคิดว่าควรจะทำอย่างไรต่อไป นอกจากนี้ยังสัมภาษณ์ บุคคลหลายอาชีพในเชียงใหม่ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่บริษัทประกัน อัยการ ผู้พิพากษา ทนายความ คนทรง แพทย์ เจ้าหน้าที่ของทางราชการ และ นักวิชาการ เป็นต้น

จุดประสงค์หลักในการศึกษาวิจัย คือ การวัดความเปลี่ยนแปลงของ วัฒนธรรมทางกฎหมาย และการรับรู้กฎหมายในจังหวัดเชียงใหม่ ครั้งแรก (พ.ศ. 2508-2517) และครั้งหลัง (พ.ศ.2535-2540) ช่วงระยะเวลาระหว่างการ ศึกษาวิจัย 2 ครั้งนี้สำคัญมาก เพราะเป็นช่วงที่เราระบุว่า โลกภาคี (Globalization) โลกภาคีมีหลายความหมาย แต่ความหมายที่สำคัญที่สุดคือ การย่อโลกและการที่ผู้คนได้รับรู้ถึงเรื่องราวทั้งหมดในโลกใบหนึ่ง นอกจากนี้ คำว่า โลกภาคีไม่ได้เกี่ยวข้องเพียงเรื่องเศรษฐกิจเรื่องการเงินเท่านั้น แต่รวมถึงเรื่อง การเมือง เทคโนโลยี และเอกสารขนาดของวัฒนธรรมในประเทศต่างๆ ซึ่งอาจกล่าว ได้ว่าสิ่งที่สำคัญของโลกภาคีคือการเชื่อมโยงระหว่างผู้คน ชุมชนและ ความคิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลกในขณะนั้น

โลกภาคีก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมทางกฎหมาย และการรับรู้ กฎหมาย คนส่วนใหญ่คิดว่าโลกภาคีมีส่วนทำให้ผู้คนเคารพและเชื่อมั่นใน กฎหมาย และยังเชื่อว่าโลกภาคีทำเกิดการตื่นตัวเรื่องสิทธิ และพร้อมที่จะใช้ กฎหมายในการเรียกร้องความยุติธรรม จังหวัดเชียงใหม่เป็นที่ที่เหมาะสมในการ พิสูจน์ทฤษฎีนี้ เพราะเชียงใหม่ได้รับอิทธิพลต่างๆ จากทั่วโลก ซึ่งมีผลทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ประชากร เทคโนโลยี และสื่อต่างๆ โลกภาคี วัฒน์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงระหว่างการ

วิจัยครั้งแรกและครั้งที่สอง แต่จะเป็นไปได้ไหมว่าโลกวิวัฒน์มีผลต่อการรับรู้กฎหมายของผู้คนในจังหวัดเชียงใหม่ พวกรู้สึกว่าสิทธิและจะใช้กฎหมายมากกว่าในอดีตหรือไม่ เราได้เชื่อมโยงคำถามนี้ไปถึงเรื่องบาดเจ็บ และแปลกใจมากที่โลกวิวัฒน์มีผลต่อการรับรู้กฎหมายในเชียงใหม่ต่างจากที่คาดไว้ เราคิดว่าจะมีการใช้กฎหมายมากขึ้นแต่กลับพบว่าผู้คนในสมัยนี้รับรู้กฎหมายและใช้สิทธิทางกฎหมายน้อยลงกว่าเดิม มีแนวโน้มที่จะมองกฎหมายในแง่ลบและไม่ใช้กฎหมายเลยด้วย

ผลของการวิจัย สามารถสรุปได้โดยการตั้งคำถามต่อไปนี้ สมมติว่าคุณได้มีโอกาสสคุยกับผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากการประมาทเลินเล่อของตนเอง คุณคิดว่าเขายังคงรู้สึกว่าสาเหตุของการบาดเจ็บเป็นอะไร จะพูดถึงความรับผิดชอบของคนที่เป็นต้นเหตุอย่างไร และคิดว่าเขารู้จะทำอย่างไรต่อไป จะใช้กฎหมายในการเรียกร้องค่าเสียหายหรือไม่ จะปรึกษาทนายความหรือไม่ และจะฟ้องร้องคดีหรือไม่ การสัมภาษณ์ผู้ได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ประมาณปี 2553 ช่วงที่เครือข่ายกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูมีผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อถือว่า ทำงานในโรงงานทำกอล่องกระดาษไกลักกับตัวเมืองเชียงใหม่ โดยมีหน้าที่ใช้เครื่องจักรเย็บกอล่องกระดาษ ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างอันตรายและได้ค่าจ้างเพียงวันละ 144 บาท เครื่องจักรมีข้อบกพร่อง ทำงานไม่ปกติ คันงานหลาຍๆ คนก็เดย์ได้รับบาดเจ็บจากเครื่องนี้มาแล้ว วันหนึ่งขณะที่ทำงานอยู่ มือของอินถาก็ติดลงไปในเครื่องและได้รับบาดเจ็บอย่างมาก

ในฐานะที่เป็นนักกฎหมาย เราอาจคิดว่านายจ้างหรือผู้ผลิตเครื่องนั้นจะต้องรับผิดชอบเรื่องบาดเจ็บของอินถากโดยการชดเชยค่าเสียหายให้เข้า แต่อินถากกลับไม่ได้คิดถึงกฎหมายเลย อินถากไม่ได้โทษนายจ้างว่าประมาทเลินเล่อ หรือเห็นแก่ตัวที่ให้คุณงานใช้เครื่องจักรที่เก่าและอันตราย ไม่ได้โทษผู้ผลิตเครื่องจักร อินถากไม่ได้ปรึกษาทนายความ แต่เข้าและครอบครัวกลับไปปรึกษาคนท้องและพรัสลง เราก็สูบไปว่าสาเหตุการบาดเจ็บของอินถากมี 2 ประการ คือ ผีและกรรม

เข้าเล่าให้ฟังว่ามีวันหนึ่งก่อนที่เกิดอุบัติเหตุ ขณะชี้วิชาจักษณ์ไปทำงานระหว่างทางเข้าหมู่รถดูอุบัติเหตุที่ข้างถนนและเห็นศพผู้ชายคอหัก อินถาวร์ดีว่าที่ตรงนั้นมีผู้ตายในอยู่จะมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งเขาเชื่อว่าบริเวณนี้อันตรายและมีผีสิง หลังจากวันนั้นทุกครั้งที่เข้าชีรรถผ่านบริเวณนี้ เข้าจะคิดถึงศพนั้น 5 เดือนต่อมาอินถาวรประสบอุบัติเหตุในโรงงาน คนทรงบอกแม่ของอินถาวร์ ผีตายหงทำให้อินถาวรเด็บ เพราะเขาเปิดโอกาสให้ผีเข้ามาทำให้จิตใจอ่อนแอก คอยโอกาสที่จะทำร้ายอินถาวรในที่สุดวันหนึ่งขณะที่อินถาวรทำงานอยู่ รู้สึกว่ามีมือมาผลักที่ไหล่ทำให้แขนเขายื่นออกไป และมือของเขาก็ตกลงไปในเครื่องจักรและถูกกดทับ อินถาวรเชื่อตามที่คนทรงบอก เพราะรู้สึกว่ามีผีอยู่ตอนเกิดอุบัติเหตุ หลังจากที่เข้าทำพิธีเช่นไว้ผีเข่นของเขาก็หายบวม อันเป็นการพิสูจน์ว่าผีทำให้เข้าบาดเจ็บ ผู้ที่เรารักมีภาระส่วนใหญ่มักเชื่อว่าผีตายหงเป็นสาเหตุให้บาดเจ็บ เมื่อมีการตายหงเกิดขึ้นวิญญาณคนตายจะลิสตงอยู่ตรงนั้น ทำให้คุณมรณะแทนเพื่อวิญญาณจะได้ไปเกิดใหม่ นอกเสียจากจะทำพิธีเช่นไว้ในที่ตรงนั้นก่อน ไม่น่าแปลกใจเลยที่เข้าเชื่อว่าผีตายหงทำให้ได้รับบาดเจ็บ

แต่ทำไม่ผิด ได้เลือกอินถาวรที่จะเลือกคนอื่นๆ ที่ขับผ่านจุดอุบัติเหตุ อินถาวรบอกว่าสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ กรรม เขาบอกว่าไม่ได้เข้าวัดทำบุญหรือทำความดีอะไรเลยทำให้ดวงตก เวลาที่ดวงตกไม่มีอะไรปักปูองคุ้มครองเขา ท้ายที่สุดอินถาวรยอมรับว่าตัวเองเป็นสาเหตุทำให้เกิดการบาดเจ็บขึ้น คำอธิบายของอินถาวรให้เห็นว่าเขามิได้คิดว่าอุบัติเหตุเป็นผลมาจากการผิดพลาดของใคร การบาดเจ็บนี้ทำให้เข้าเสียเงินมาก แม้ว่าประกันสังคมจะจ่ายค่าวิรักษาเยียวยาให้ ในขณะพักฟื้นก็ได้รับเงินเดือนเพียงครึ่งเดียวและอาจไม่มีโอกาสกลับไปทำงานอีก นอกจากนี้เขาก็ยังไม่ได้รับค่าชดเชยต่อความเจ็บปวดและความทุกข์ ทรมานที่ได้รับจากการบาดเจ็บด้วย

ตามกฎหมายละเมิด อินถາมีลิทิที่จะได้รับค่าชดเชยหรืออย่างน้อยก็สามารถเรียกร้องค่าเสียหายได้อย่างสมเหตุสมผล แต่เขามีได้เงินถึงกฎหมาย เลย แต่คิดว่านายจ้างได้ดูแลอย่างดี และเชื่อว่าอุบัติเหตุเกิดขึ้น เพราะความผิดของตัวเอง เขาก็คิดว่าถ้าได้ทำการเช่นไวนั้นนั่น หรือทำบุญก็จะช่วยสละเดาะ เศราะห์และจะไม่เกิดอุบัติเหตุ ถ้าเรียกร้องค่าชดเชยจากผู้ผลิตเครื่องจักร จากนายจ้าง หรือจากศรีก็ตาม อาจเป็นการสร้างกรุณขึ้นและจะทำให้เขารื้อคนในครอบครัวได้รับเคราะห์กรรมมากกว่านี้ก็ได้

เรื่องราวของอินถาก็เหมือนกับผู้บาดเจ็บคนอื่น ส่วนใหญ่มักจะอธิบายว่า ที่ได้รับบาดเจ็บนั้นเป็นความผิดของตนเอง อาจเป็นเคราะห์กรรม ไม่เชื่อถือสังหารณ์เลยไม่หัวใจป้องกันผี หรือลับหลู่เจ้าที่ซึ่งทำให้เจ้าที่กรธ เข้าใจช่วงฝ่ายหนึ่งประมาณและก็รับโทษว่าตัวเองก็ประมาณตัววาย ผู้ให้สัมภาษณ์พูดถึงความประมาณทว่าทั้ง 2 ฝ่ายความรุนแรงต้องเสียด้วย ถ้ามีสติแล้วเราจะหลีกเลี่ยงความประมาณของคนอื่นได้ เข้าใจหลีกเลี่ยงอุบัติเหตุได้ถ้าระวังมากกว่านี้ เมื่อคิดถึงเรื่องอุบัติเหตุในท่านองนี้ ทำให้ดูเหมือนว่าผู้ให้รับบาดเจ็บเป็นสาเหตุของอันตรายที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ทั้งๆที่อีกฝ่ายหนึ่งประมาณตัววาย ใจไม่พอใจถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ขอโทษ ไม่มาเยี่ยมที่โรงพยาบาลไม่ทำพิธีเรียกขวัญและไม่ได้จ่ายเงินค่าทำขวัญ ผู้บาดเจ็บคิดว่ามันไม่ยุติธรรมแต่ไม่รู้ว่าจะบังคับอีกฝ่ายหนึ่งได้ยังไง เขามีคิดว่ากฎหมายจะช่วยเขาได้ และยังคิดว่าการใช้กฎหมายบังคับขัดกับความเชื่อทางพุทธ ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งพูดถึงศาสนาพุทธและกฎหมายว่า

“คนภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นคนใจบุญ ถ้าโชคชะตากำหนดให้มีสิ่งไม่ดีเกิดขึ้น ก็จะไม่ทำอะไรเท่าไหร่ ครูบาอาจารย์ปลูกฝังมาแต่เด็กให้เชื่อแบบนี้ ศาสนาพุทธสอนให้เราทำแต่ความดีและเราเก็บจำส่วนนี้ไว้ตลอดเวลา ซึ่งช่วยให้สังคมของเราเป็นแบบนี้”

ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่า ศาสนาสมัยนี้อยู่ตรงข้ามกับการใช้กฎหมาย เมื่อเราพิจารณาบริเวณส่วนยอดของพีรามิด จะพบว่าในศาลจังหวัดเชียงใหม่มีคดีบาดเจ็บที่ผ่านการฟ้องร้องจำนวนน้อยมาก จากปี 2535-2540 มีเพียง 11 คดีต่อปี เท่านั้น ทั้งๆ ที่ประชากรในจังหวัดเชียงใหม่ขณะนั้นมีมากกว่า 1,300,000 คน นับว่าคดีน้อยมากจริงๆ ถ้าสรุปว่าวัฒนธรรมล้านนาต่อต้านการใช้กฎหมายในคดีบาดเจ็บตลอดมาจะถูกหรือไม่ ผู้มีคิดว่าไม่ถูก ผลการวิจัยของเราแสดงให้เห็นว่า ถ้าหากวิถีนี้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้กฎหมายของคนล้านนา

ความแตกต่างที่พบในช่วงเวลาระหว่างก่อนและหลังยุคโลกาภิวัตน์ การวิจัยดังกล่าวเริ่มในปี 2518 ก่อนที่โลกาภิวัตน์จะทำให้เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมล้านนาเปลี่ยนไปอย่างมาก ก่อนโลกาภิวัตน์ กฎหมายในหนังสือกับกฎหมายประเพณีซึ่งชาวบ้านยอมรับมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี แม้ว่าจะหาความเชื่อมโยงไม่เจอในกฎหมายในหนังสือ แต่เมื่ออ่านในส้านวนคดีและสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่าความสัมพันธ์นั้นมีจริง หลังจากการประกาศใช้กฎหมาย lokaleฉบับ พ.ศ.2478 ยังมีการไก่เลี้ยงดับหมู่บ้านในล้านนาต่อไปอีกหลายปี แม้ในปี 2518 กำหนด ผู้ให้บ้าน และคนท่องยังมีบทบาทสำคัญอยู่ พุทธศาสนาและการนับถือเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายประเพณี ชาวบ้านเชื่อว่า คนที่ทำให้ผู้อื่นบาดเจ็บ ทำผิดต่อผีที่คุ้มครองดูแลหมู่บ้าน ถ้าผู้กระทำผิดไม่จ่ายค่าเสียหายหรือทำพิธีตามประเพณี จะทำให้คนทั้งหมู่บ้านเป็นอันตราย เพราะผู้บ้านผีเรื่องไม่พอใจ ชาวบ้านไม่คิดว่าการเรียกร้องค่าเสียหายขัดแย้งกับความเชื่อของศาสนาพุทธ เพราะผู้บาดเจ็บไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง แต่เป็นการทำเพื่อทุกคน ในหมู่บ้าน ที่จริงแล้วคนอื่นๆ ในหมู่บ้านก็ต้องการจะเน้นให้มีการเยียวยาที่เหมาะสม เพื่อให้หมู่บ้านกลับเป็นปกติ และป้องกันไม่ให้มีสิ่งไม่ดีเกิดขึ้นอีก

สมัยก่อนชาวบ้านทำอย่างไรถ้าคนที่ทำให้เกิดการบาดเจ็บไม่ยอมทำตามประเพณี ไม่ยอมชดใช้ค่าเสียหาย วิธีหนึ่งก็คือการฟ้องร้องคดีต่อศาลชั้นเดียว ไม่บ่อนัก ในปี 2518 มีคดีบาดเจ็บไม่มากนักในศาลจังหวัดเชียงใหม่ แต่

ก็ยังมากกว่าใน 25 ปีต่อมา จริงๆแล้วหลังยุคโลกาภิวัตน์น่าจะมีอุบัติเหตุเกิดขึ้นมากกว่าหลายเท่า เพราะประชากรเพิ่มมากขึ้น รดายน์ และรถเครื่อง (มอเตอร์ไซค์) เพิ่มมากขึ้น 80 เท่า นี่เครื่องจักรอันตรายและผลิตภัณฑ์อันตรายมากขึ้น ดังนั้น การฟ้องร้องคดีก็น่าจะมากขึ้นด้วย แต่ต่ำกว่านี้ ตาม กลับพบว่า อัตราจำนวนฟ้องร้องต่อจำนวนการบาดเจ็บลดลงมาก แสดงว่าหลังจากยุคโลกาภิวัตน์คนที่ได้รับบาดเจ็บมีแนวโน้มที่จะฟ้องร้องคดีในศาลน้อยลง ก่อนยุคโลกาภิวัตน์ศาลเป็นที่พึงสุดท้ายที่บังคับให้คนทำการตามกฎหมายประเพณี ถ้าไม่มีการเยียวยาในระดับหมู่บ้านก็จะไปฟ้องร้องศาล บังคับให้ออกฝ่ายหนึ่งทำการประเพณี การทดลองในศาลบางครั้งวัดด้วยการที่ผู้กระทำผิดต้องจ่ายตามประเพณีของหมู่บ้านไม่ใช่ตามข้อบังคับของกฎหมายในหนังสือและเมื่อผู้เสียหายได้รับการเยียวยาตามประเพณีเข้าก็จะไปถอนฟ้อง ฉะนั้น การฟ้องร้องคดีต่อศาลไม่ได้ขัดกับศาสนาหรือหลักประเพณี ชาวบ้านมองศาลในฐานะที่ช่วยให้ทั้ง 2 ฝ่ายทำการประเพณีของหมู่บ้าน

หลังยุคโลกาภิวัตน์ กฎหมายประเพณีที่เกี่ยวกับการได้รับบาดเจ็บอ่อนแรงลงมาก จนแทบจะไม่ได้ใช้ออกเลย ผู้ให้สัมภาษณ์มักจะบอกว่าจำประเพณีไม่ได้แล้ว พวกรเข้าได้ย้ายออกจากหมู่บ้านมานาน และไม่ได้เข้าไปร่วมทำพิธีในหมู่บ้าน หลายคนก็รู้สึกเสียใจที่การนับถือผีและประเพณีไม่มีบทบาทและความสำคัญในชีวิตเข้าอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น

บัญชา คนทำสวนในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งเล่าว่า
“สมัยก่อนชาวบ้านเชื่อเรื่องผีบ้าน ผีเรือน และผีประจำ หมู่บ้านกันมาก จะทำอะไรสักอย่างจะต้องนีกถึงผีบ้านผีเรือน ก่อน ผีจะເฝົ້າອູ້ຕົລອດເວລາ ทุกคนนับถือผีเหล่านี้ แต่สมัยนี้ไม่มี การบูชาผี ผูกกลัวว่าจะไม่มีใครสืบบทบาทความเชื่อต่อไป และ ประเพณีก็จะค่อยหายไป”

สายคำ ข้าราชการครุการแห่งหนึ่ง เล่าเรื่องท่านองเดียวกันว่า
“ถ้าเราทำงานตามประเพณีเก่าแก่นี้ได้มันก็เป็นสิ่งที่ดี แต่เดี๋ยวนี้ เราก็
ไม่รู้ว่า จะทำยังไง เพราะว่าเมื่อเราได้รับสิ่งใหม่ๆเข้ามา สิ่งเก่าๆ
ก็หายไป ฉันชอบเรื่องประเพณีเก่าแก่มากแต่ฉันก็ไม่รู้ดีพอที่จะทำต่อ
ได้”

หลังจากที่ได้รับบาดเจ็บแล้วผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่ได้นึกถึงกฎหมาย
ประเพณีเลย และก็ไม่ได้เรียกชองอะไரจากอีกฝ่ายหนึ่งด้วย แต่พวกรเข้าด้วยกันใจ
ทำในสิ่งที่คิดว่าดีที่สุดคือ ทำงานคำสอนของศาสนาพุทธ ได้แก่ การไม่เห็นแก่ตัว
การให้อภัย การฝึกฝนที่จะมีใจกว้างขวาง และมีอุเบกษา

วงก่อนโลกาภิวัตน์คำสอนของพุทธศาสนาดั้งเดิม ทำให้เกิดการ
เยียวยาความเสียหายในกรณีที่ได้รับบาดเจ็บอยู่เสมอ ผู้ได้รับบาดเจ็บเชื่อว่า
หลังจากที่มีการบาดเจ็บ ผีและลูกบ้านทั้งหลายต้องการการเยียวยาและพิธีกรรม
ที่เหมาะสม แต่หลังยุคโลกาภิวัตน์การปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีในหมู่บ้าน
หายไป ผู้ได้รับบาดเจ็บเริ่มพูดถึงพุทธศาสนาในมุมที่ต่างออกไป ไม่มีการอ้างถึง
ผีประจำหมู่บ้านเลย ตามความเข้าใจเรื่องพุทธศาสนาสมัยใหม่ การฟ้องคดีหรือ
เรียกร้องค่าเสียหายเป็นการก่อกรรมชั่วเพิ่มขึ้นซึ่งจะเป็นเหตุให้ประสบเคราะห์
กรรมและความทุกข์ทรมานทั้งในชาตินี้และชาตินext การใช้สิทธิทางกฎหมาย
อาจทำให้เข้าหรือสมาชิกในครอบครัวได้รับอันตราย เขายังคิดว่าควรให้อภัยและ
ปล่อยวางจะดีกว่า และเชื่อว่าศาสนาพุทธกับข้อบังคับของกฎหมายอยู่ในทิศทาง
ที่ตรงข้ามกัน กรรมชั่วก่อให้เกิดการบาดเจ็บ แต่ในที่สุดกฎหมายก็จะ
ตอบสนองต่อผู้ที่ทำให้เราบาดเจ็บเข่นกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ถือว่าความเชื่อทาง
ศาสนาสำคัญมากแต่ก็ไม่พอใจที่เข้าเสียหายและไม่ได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอ
เข้ารู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม แม้จะเชื่อเรื่องกฎหมายว่าจะช่วยให้ได้รับ
ความเป็นธรรมในที่สุด เขายังพอกใจที่ไม่เห็นหนทางที่จะได้รับค่าชดใช้เท่าที่ควร
สายคำบอกว่า “ทุกวันนี้ไม่มีทางต่อสู้ แต่ฉันคิดว่ามันจะมีทาง ฉันยังหาไม่เจอ

และยังมองไม่เห็น” ทิพาชีงเป็นชาวสวนบอกเราว่า “ฉันไม่รู้ว่าจะทำยังไง อยู่ไปอย่างนี้สักวันหนึ่งฉันจะได้รับความเป็นธรรมเอง ฉันคิดอย่างนี้ซักวันคงจะได้ จะทำไปเรื่อยๆ ตั้งแต่ฉันเกิดมา ตั้งแต่เป็นเด็กฉันทำสวนทำไร่ ฉันไม่รู้จะทำอะไรมากอย่างอื่น ไม่มีความรู้อะไร ฉันทำอะไรไม่ได้” โลกาวิตน์ทำให้สังคมไทยรวมทั้งเชียงใหม่เปลี่ยนไปอย่างมาก จะอ้างว่าโลกาวิตน์ทำให้คนเชียงใหม่มีการรับรู้กognitionเพิ่มมากขึ้นถูกต้องหรือไม่ คนเชียงใหม่เชื่อเรื่องการใช้สิทธิทางกฎหมายเพิ่มขึ้นหรือไม่เวลาเข้าต้องการเรียกร้องค่าเสียหาย

ผลการวิจัยเรื่องการบาดเจ็บช่วยตอบคำถาม 2 ข้อนี้ว่าไม่ เราแปลกใจมากที่พบร่วมกันว่าคนธรรมชาต้าวไป คิดถึงเรื่องสิทธิทางกฎหมายน้อยลงกว่าเด็ก่อน เดียวกัน ตอนเริ่มบรรยายวันนี้ผมตั้งคำถามว่ากฎหมายอยู่ที่ไหน และแนะนำว่าไม่ควรหากกฎหมายในหนังสืออย่างเดียว ทุกคนรู้ว่าอันนักกฎหมายควรเป็นผู้เชี่ยวชาญ รอบรู้กฎหมายและตีความกฎหมายที่อยู่ในหนังสือ แต่นักกฎหมายยังต้องฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน อย่างอินถ้า บัญชา สายคำ และทิพาด้วย เมื่อฟังเรื่องที่เข่าเล่า เราเข้าใจว่าเข้าหากฎหมายไม่เจอกเหมือนกัน ในสมัยโลกาวิตน์การที่กฎหมายหายไปอาจมีความสำคัญมากกว่าการที่กฎหมายมีตัวตนอยู่และที่คัญอย่างยิ่งคือคนเดียวนี้เชื่อว่าศาสนาและกฎหมายต่อต้านกันแทนที่จะสนับสนุนร่วมมือกัน แม้เราจะอยู่ในยุคสิทธิมนุษยชนคนอาจคิดว่าการที่จะใช้สิทธิทางกฎหมายเป็นการผิดศีลธรรม นี้เป็นปัญหาสังคมที่สำคัญในสังคมโลกาวิตน์ไทย อเมริกาและประเทศอื่นๆทั่วโลกที่อยู่ในยุคโลกาวิตน์ ในฐานะนักกฎหมายที่ต้องการเผยแพร่หลักกฎหมาย เราต้องตระหนักรึปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น และหาทางร่วมมือกับคนธรรมชาต้าเพื่อหาคำตอบที่เข้ายอมรับได้

